

נתקבלו במערכת

התפילינות של בני תימן. התפילין הקדומות של אבותינו. זהר עמר. קרית אנוו, מכון מש"ה, תשע"ט. 55+6 עמ'. (amarzoh@gmail.com)

המסורת העתיקה של בני תימן גרסה שהתפילין של יד ושל ראש קטנות מאוד, ולא דווקא מרובעות ממש. כאשר הגיעו עולי תימן לארץ ישראל הם מיהרו ברובם הגדול לדאוג לעצמם לתפילין דומות יותר למקובל היום, והמסורת העתיקה שלהם כמעט נשכחה. כדרכו בא פרופ' עמר להציל את עדויות המסורת לפני שהן נעלמות בתהום הנשייה, ובמאמץ גדול הצליח להשיג אצל זקני תימן ואצל אספנים שונים כמה עשרות תפילין מהסוג הזה, שכונו בפי בני תימן 'תפילינות', ובחן אותם באופן מקיף - איך הן יוצרו, בעור מאיזה סוג, באיזו שיטה, באיזו איכות וכו', ואח"כ בדק את התאמת העובדות שהצטברו לפניו לדברי חז"ל והפוסקים עד לפוסקי תימן בדורות האחרונים. המסקנה היא שהתפילין האלו מייצגים שיטות מסוימות בראשונים שחלקן כבר לא נוהגות דורות רבים בקהילות ישראל, ושיצורן המיוחד קשור גם להיעדר כלים מודרניים לייצור עור התפילין בערי תימן. המיוחדות של בתי התפילין התימניים באה לידי ביטוי בין השאר בבתים מעוגלים או זוויתיים, בצורת השי"ן הבולטת בתפילין של ראש שלעיתים אין לה תחתית ועוד, פרטים שחלקם פוסלים את התפילין על פי ההלכה המקובלת, אך נהגו לייצר תפילין כאלו במשך הדורות בקהילות אחרות, גם באירופה. מדובר במחקר שלם שמציל לנו מסורת עתיקה, למרות שאינה נוהגת היום כלל כאשר בנקל אפשר להשיג תפילין מכל הסוגים מהדורות בתכלית. ספר זה מצטרף לרשימת הספרים האיכותית המתארכת והולכת של פרופ' עמר, לכבוד ולתפארת.

אוצר בית ה'. הרב יהושע פרידמן. ירושלים, מכון המקדש, תשע"ז. 156 עמ'. (02-6264545)

הרב פרידמן לומד וחוקר כבר שנים הרבה במכון התורני 'בית הבחירה' שעל יד 'מכון המקדש' בראשות הרב ישראל אריאל שליט"א. אחד הנושאים שעסק בהם היה עניין תרומת מחצית השקל, והנושא הורחב והפך להיות חיבור שלם שמתאר את המערכת הכלכלית של המקדש בימים ההם ובעזרה"ת גם בזמן הזה, עם כל ההבדלים שביניהם. נוסף לדיני 'המס הלאומי' מחצית השקל והחייבים בו וזמנו ודרך תשלומו - הוא מתרגם להיום את הכללים שקבעו חז"ל, וקובע מה חז"ל היו אומרים אם מחצית השקל הייתה משולמת היום לא רק כ'זכר למחצית השקל' אלא על פי דין, ומגיע למסקנה שלא תהיה בעיה לשלם את הסכום הזה גם בהעברה בנקאית ובאשראי בעזרת סידור מיוחד עם הנהלת החשבונות של המקדש, אך לא בצ'ק ולא במטבעות וירטואליים (ביטקוין וכד'). בהמשך הוא מתאר את הייעודים השונים של הכספים המובאים ללשכה, את 'תרומת הלשכה', 'שיירי הלשכה', 'מותר תרומת הלשכה' ו'מותר שיירי הלשכה', 'מותר הנסכים', לשכת בדק הבית, חרמים וערכים, דרך תשלום השכר לעובדי המקדש ועוד ועוד, ובכל זה משולבים מקורות חז"ל והראשונים והאחרונים, ובמקביל נעשית התאמה למציאות הקיימת היום. ראש מכון 'בית הבחירה' הרב עזריה אריאל סייע

בהכנת הספר, וגם העיר כמה הערות חשובות במכתב הברכה שלו להופעתו. ספר זה הוא שלב נוסף בהכנות שלנו ל'מהרה ייבנה המקדש', בעגלא ובזמן קריב.

לקראת שבת. חלק ראשון. טיטות שיעורים מסדרת 'עקבי פרשת השבוע'. אברהם יעקב גולדמינץ. ירושלים, תשע"ט. 125 עמ'. (054-8468655)

הרב גולדמינץ רב הפעלים, חוקר תורני בכיר במכון שלמה אומן, משקדני ישיבת מיר בירושלים, למדן ומרביץ תורה, מוציא לאור כרך נוסף מתורתו, והפעם מדובר על ספרון ובו תמצית משיעוריו במסגרת 'אחיזעזר' - רשת שיעורי תורה לאנשי עסקים ואחרים, שהוא מהפעילים בה. בספרון מרוכזים עשרות שיעורים בענייני שבת בהלכה ובאגדה שהעביר הרב גולדמינץ בתקופה האחרונה, עם הסברים מתקבלים על הלב וסיפורים מרגשים, בדיוק מה שצריך כדי לא להכביד מצד אחד ולמלא בתוכן וביידע את השומעים מצד שני. כך בעמ' 94 הוא מסביר חלק מאיסורי שבת כהגבלה ששם ה' להשתלטות של האדם על הטבע והעולם, כך שאין מדובר במנוחה גרידא, ולא רק בעדות על אמונתנו בה' כבורא העולם ועוד, אלא גם תמורו לאדם שלמרות התפוצצות הידע והמהפכה הטכנולוגית יש גבול לשליטתו בטבע. יישר כוחם של מרביצי התורה ברבים, מפיעי תורת ה' בכמות ואיכות בכל אתר ואתר.

דרך אחרת. מדריך רעיוני ומעשי לאתגרי הזמן. ליאור לביא ויחזקאל שטלצר. ירושלים, דברי שיר, תשע"ח. 168 עמ'. (info@mitbagrim.org.il)

אתגרי הצניעות לנוער המתבגר הם מהאתגרים הקשים בדורנו שבו הפריצות ברשות הרבים חוגגת, והכלים האלקטרוניים החדשים עלולים להכניס את כל זבל העולם לתוך ביתנו ולכסי לדינו. התשובה לאתגר זה היא בהגנה ובהתקפה: הגנה כפשוטה - הקפדה על סינון ועל סביבה 'סטריילית' ככל האפשר לילדינו (התמודדויות יהיו להם גם כך...), והתקפה - חיזוק המודעות של הצעיר לגופו המתבגר ולמשמעות ההתבגרות הזו ולמה שה' מצפה ממנו בעקבותיה. לשם כך נכתב ספרון מקסים זה, הכולל ממש את כל מה שצריך לדעת הנער התורני בעניינים אלו. המחברים כותבים בשפה ברורה ונעימה וקדושה על היצר ועל הראש הנקי, על התוך ועל הקליפה, על המשכיה המינית ועל שובע ורעב בתחום הזה, על כח הרצון ועל מגבלותיו, על הפרופורציות ועל הנורמליות, על כללי העבודה והחיים של אדם צעיר החפץ בחיים, על נפילה ועל קימה, ועל חיבור לטוב ועוד, דברים נעימים המתקבלים על הלב, שכולם גנוזים בספרון קטן ואלגנטי עם איורים שקטים ועימוד מרגיע. ולא זזו משם שני המחברים היקרים האלו עד שהוסיפו ספרון נוסף בשם 'הכוח שבך' (כנ"ל תשע"ט 68 עמ'), ובו בעדינות ובכבוד הם מדברים 'תכלס' - על ההתבגרות הגופנית, על אברי הרבייה של הזכר והתפתחותם, על שמירת הברית, על דרך הבאת חיים חדשים לעולם, עם נספח רפואי בנושא ההתפתחות הגופנית בגיל ההתבגרות. התוצר הסופי מוצלח ביותר, ומומלץ בכל לשון. שתי נקודות אמנם לא הודגשו מספיק לענ"ד, אם כי הן הוזכרו בספרון: א. אצל מיעוט לא קטן מהבנים ההתבגרות הגופנית מתאחרת ואף מתאחרת מאוד, והבן ה'לא מפותח' מרגיש נבוך ליד חבריו ה'שעירים'

ורחבי השכם, והוא אף עלול להתחיל לחשוש שמשוה לא בסדר אצלו - ולכן צריך היה להדגיש יותר שהמנעד הנורמלי רחב מאוד, ואצל הרבה בנים ההתבגרות הגופנית מתחילה אפילו בגיל 16 (חתימת שפם וזקן נראית אצלם לפעמים רק אחרי גיל עשרים) והכל אצלם תקין לגמרי. נקודה שניה: לענ"ד חשוב לומר בפירוש שהתשמיש בקדושה עם אשתו הטהורה הוא חלק מההנאות הכשרות והטובות בחיי שני בני הזוג, וגם לשם זה ברא ה' את היצר - לא רק לשם מצות 'פרו ורבו' וכדי שנעמוד בניסיונות; לא לשוא מצות 'עונה' היא חלק מעונג השבת מכאן - ומאידך נאסר התשמיש בימי אבל ובתשעה באב, וביום הכיפורים שבו אנו נדרשים לענות את נפשותינו. יישר כוחם של המחברים, שני הספרונים יהיו לתועלת גדולה לנערים המתבגרים - וגם יסייעו להורים שהתקשו עד עתה לשוחח בנידון עם בניהם.

הר הבית. הלכות עלייה לכוחות הביטחון. דביר אטרה. ירושלים, תשע"ח. 119 עמ'.
(harhabait.kochot.bitachon@gmail.com)

הפולמוס ההלכתי סביב נושא ההיתר\מצוה\חיוב לעלות להר בטהרה בימינו אינו כלל עיקרו של ספר זה. נקודת המוצא של הרב אטרה, מלומדי ישיבת רמת גן, היא הכלל ההלכתי 'הקל הקל תחילה', דהיינו שכאשר קיימת חובה לעלות אל ההר מסיבות ביטחוניות או אחרות יש להמעיט עד כמה שאפשר באיסורים גם לצורך פיקוח נפש, ולכן חשוב לדעת מהם כללי ההתנהגות ומהם הגבולות המדויקים של החלקים הקדושים יותר ופחות של ההר. המחבר דן בגדרי קדושת מחנה שכינה ושילוח טמאים מתוכו אז ועתה, בקדושה הקיימת בתוספות הבנייה בהר הבית, בזיהוי המקומות בהר הבית כיום ובהתאמתם לפסיקה ההלכתית, בשיטות השונות במחקר בשאלת זיהוי מקום קודש הקדשים, מבדיל בין צורך מבצעי לבין אבטחת תיירים גרידא, מברר מה דין הכניסה למסגדים שבהר ומה דין טיסה מעליו. בהמשך הוא מפרט את דיני הקריעה בראיית מקום המקדש, מברר אם מותר\צריך לקרוע במדים שאינם שייכים ללבוש אותם אלא לצבא ולמשרד הביטחון, דן בדיני חפיפה וטבילה לקראת העליה להר, ובאופן המיטבי בו יש לצאת מההר: אם איש הביטחון לא הספיק לטבול לפני הפעילות המבצעית עליו לצאת במהירות המקסימלית מן ההר ברגע שזה מתאפשר, ואם טבל כדין - חייב למהר לצאת משטח מחנה שכינה אבל יכול לשהות במקומות המותרים לטמא מת ככל הצורך, הכל על פי המפות והצילומים המפורטים והמוערים המצויים בחוברת. 'והראנו בבנינו ושמחנו בתיקונו'.

הר הבית כהלכה. בירור הלכתי מקיף בנושא העליה להר הבית. אלישע וולפסון.
ירושלים, דברי שיר, תשע"ט. 415 עמ'. (077-3220338)

על שאלת היתר העלייה להר הבית בזמן הזה (כמובן בטהרה, ורק לאיזורים מסיימים בהר) נתנו את דעתם רבים מגדולי ישראל בדורנו ובדורות הקודמים. למעשה רוב גדולי הפוסקים מתנגד לעליה להר בכלל, למרות שבלי העליות האלו ההר נתון לחסדי אויבנו המוסלמים, שמנסים, פיסית ותעמולתית, לנתק כל קשר בין עם ישראל לבין הר הבית. בשנים האחרונות

השוליים של הרבנים המתירים ומעודדים עלייה להר הולכים ומתרחבים, ובהתאם גם קולות ההתנגדות נעשים רמים יותר ויותר, עד כדי פרסום איסור ללמוד בחברותא עם תלמידי ישיבה שעולים אל ההר, גם אם הם פועלים על דעת רבותיהם. מצד שני - באוזניי שמעתי מהרב הראשי הר"ד לאו שליט"א שדן בעניין עם קבוצת רבנים, שפסק ההלכה של הרבנות הראשית היה ונשאר שאין לעלות כלל על הר הבית, אך אין לו בעיה עם אלו שעולים להר הבית בטהרה על פי פסקי רבותיהם למקומות שבוודאי אינם אסורים בכניסת טמא מת. ספרים ומאמרים, תשובות ופסקים, קונטרסים ופשוטות מכל הגוונים והסגנונות כבר נכתבו בנושא, אבל נראה שהספר הזה של הרב וולפסון, ר"מ בישיבת ההסדר בצפת, הוא החיבור המקיף ביותר העוסק ישירות בסוגיא זו. בכ"ב פרקים הוא דן בכל ענייני העלייה להר, ה'מחנות' השונים ודרגות הקדושה, פסקי קדמונים בנושא והתאמתם למציאות בהר, המסורות על מקום המקדש תוך התייחסות לטופוגרפיה ולמבנים בהר הבית, דברי האוסרים (הראי"ה, הרב וולדנברג ב'ציץ אליעזר', הרע"י ב'ביע אומר', ועוד) ודיון בדבריהם, האם יש לחשוש גם לטומאת זיבה, עליית נשים להר, סכנת התגרות באומות, מצות מורא מקדש במציאות הקיימת היום, כולל מפות וצילומים והכוונות מדויקות, ועוד ועוד, לא נשאר דבר גדול או דבר קטן שיש לדון בו בעניין זה שלא הובא ונידון. המחבר עצמו מציג את הדברים בלי להכריע בהם, אך כל הלומד רואה לאן דעתו נוטה - אל ההר... מובן מאליו שאין זו המילה האחרונה בפולמוס זה שעוסק בקודש הקדשים כפשוטו, ושהיחס כלפיו בין תלמידי החכמים הוא במנעד רחב מקצה לקצה - ממצוה גדולה שיש למסור עליה את הנפש ועד לעבירה גדולה שנוגעת לאיסור כרת ומעכבת את הגאולה, ולצערנו אין עדיין הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד.

ספירת העומר וברכת האילנות. הלכה ממקורה. יוסף צבי רימון. אלון שבות, מרכז ההלכה והוראה, תשע"ו. 144 עמ'. (02-5474542)

הרב רימון רב הפעלים עושה זאת שוב: ספר שמקיף שני נושאים הלכתיים הקשורים לחודש ניסן - ברכת האילנות וספירת העומר, בשיטת 'הלכה ממקורה' שכבר הוכיחה את עצמה בכרכים רבים, בה מטייל הלומד עם המחבר ממקור ההלכה בתורה ובתלמוד ועד פרטיה הקטנים למעשה, כולל הסברים הגיוניים ומחשבתיים ודעות ראשונים ואחרונים, תוך שימוש בטבלאות צבעוניות מאירות עיניים, תרשימי זרימה, צילומים צבעוניים סיכומיים ונספחים, הסברי ריאליה ותיאור דמות האישים המוזכרים ועוד. בראש הספר נמצא קיצור הלכות ברכת האילנות, ספירת העומר ומנהגי האבלות בספירה, ובהמשך ההלכות בהרחבה. ספר מהודר ומכובד מלבר ומלגו. לגבי השאלה אם לברך ברכת האילנות לפני ראש חודש ניסן, או במילים האחרות עד כמה מחייבת מילולית לשון הגמרא 'היוצא בימי ניסן ורואה אילנות מלבבלים', פוסק הר"ץ רימון שמעיקר הדין מותר לברך גם לפני ואחרי חודש ניסן, אולם קיים ספק אם לברך על השקדיה הפורחת מפני שחז"ל הכירו את פריחתה באמצע החורף ובכל זאת דברו על ניסן; ולכן עדיף לדחות את הברכה לאביב, אך אפשר לברך על עצי פרי שפרחו גם לפני חודש ניסן.

מסכת פסחים. עם ביאורים מאת משה גרוס וגד מכטה ואירוסים מאת חננאל תורגמן. ירושלים, קורן ומשנאות, תשע"ז. 224 עמ'. (02-6330530)

משנה לילדים, מבוארת ומאירת באופן מדויק וקפדני ומושך ומרתק. לכל פרק מבוא, ההסברים כתובים בלשון תקנית ובהירה והציורים מוסיפים להם ביאור אולם מומחש, במשנה עצמה מודגשים שמות התנאים ופסקי ההלכות בשיטת 'משנה סדורה' של הרב דורדק, ופירוש הרב עובדיה מברטנורא מנוקד ומפוסק מובא כסדר כדי להשלים את התמונה. הביאור עצמו מביא רק דעה אחת הקרובה יותר לפשט המשנה, עם השלמות קצרות מהתוספתא והירושלמי במקום הצורך. בהצלחה במסכתות הבאות.

שיג ושיח. קריאות חדשות בפרשת השבוע. הרב יונתן זקס. ירושלים, מגיד, תשע"ז. שני כרכים. (02-6330530)

הרב זקס שימש במשך שנים רבות כרבה הראשי של אנגליה, ועשה לו שם בדבריו בכתב ובעל פה שהציגו את היהדות באור זוהר בעיני בני עמו ובעיני העמים. בשנים האחרונות הוא נחשב לאחד מהוגי הדעות והדוברים הרהוטים החשובים ביותר בעולם היהודי, ודבריו נשמעים. ספר זה הוא תרגום ועיבוד של ספר דרשותיו באנגלית על התורה, ועיקרו הוא העברת דבר ה' המצוי בתורה שבכתב ובתורה שבעל-פה אל המציאות שלנו היום, והצבעה על כך שבכל התקדמות פיסית ורוחנית בעולם קיימות נוכחות אלוקית ומחויבות אלוקית ודרישות אלוקיות, וכל מה שנוותר לנו אינו אלא להאזין ולהקשיב ולשמוע, ללמוד וללמד, ולשמור ולעשות ולקיים. כך למשל בפרשת האזינו הוא כותב על 'צידוק הדין' - 'הצור תמים פעלו', מתאר איך משה עובר בפתאומיות מתיאור עכשווי לנבואה עתידית - 'וישמן ישורון ויבעט', מסביר איך הבחירה החופשית היא יסוד הטוב בעולם אך גם יסוד הרע שבעולם, מנסה להשיב על השאלה הקדומה 'השופט כל הארץ לא יעשה משפט?', מנגיד בין הזמניות של הרשע לנצחיות של הטוב, וקובע שההדרכה האלוקית היא לקבל את רצון ה' כטוב מוחלט גם אם נותרים עם שאלות - ולהמשיך קדימה במצעד החיים. דברים של תוכן ושל צורה.

שולחן השבת עם הרבי מלובניץ. שיחות ורעיונות לפרשת שבוע ולמועדי ישראל. משה רט ואליהו טייב. ירושלים, אלומות, תשע"ז. 274 עמ'. (077-3211048)

הרבי זצ"ל הנחיל את מורשתו במאות כרכים שכתבו תלמידיו מפיו ועל פי דבריו, רבים מהם כסדר פרשות השבוע. מכל האוצר הזה בחרו שני העורכים שני דיבורים על כל פרשה ועל כל חג ומועד, ערכו וסדרו וסגנונו, והדברים מאירים ושמחים. על הצעקה של בני ישראל כאשר ראו את 'מצרים רודף אחריהם' - שואל הרבי מה יש להם לצעוק, הרי משה הבטיח להם שהם יינצלו, והם הרי מאמינים בני מאמינים! והוא משיב: רש"י דייק שהם 'תפסו אומנות אבותיהם' לזעוק לה'. לא מדובר רק על זעקה בשעת צרה - אלא על 'אומנות', הנהגה קבועה יומיומית, גם כאשר מאמינים באמונה שלמה בהצלחה הצפויה, ללמדך שאין שום סתירה בין יצירת הקשר עם ה' בזעקה לבין הידיעה הגמורה שהסוף יהיה בעז"ה טוב. כך בימים ההם, וכך גם בזמן הזה...

בין מדרש לפסיכולוגיה. מדרשים ופסיכולוגיה בספר בראשית. שאול סולברג. ראשון לציון, ידיעות אחרונות וספרי חמד, תשע"ו. 216 עמ' (info@ybook.co.il)

מדרשים רבים, בעיקר אלו שעוסקים בחלקים הסיפוריים של התורה, מנתחים את דבריהם ומעשיהם ומחשבותיהם של גיבורי המקרא, כאשר חז"ל יורדים בהם לשרש נפשיותיהם ולעומק כוונותיהם; זוהי למעשה גישה פסיכולוגית, המנתחת את הנפש ואת פעולותיה ודרכיה מעבר למה שנראה במושכל ראשון. האמת היא שלא תמיד מתאים לנו לנתח את נפשם של גדולינו, אולם חז"ל במדרשים עושים זאת לעיתים קרובות, ובעקבותיהם, בזהירות הנדרשת, מותר גם לנו ללכת. ד"ר סולברג מאלון שבות, פסיכולוג ותיק ומומחה, מרצה ומחנך, מסביר לנו בשפה מקצועית ובאופן מאיר עיניים את המקומות בהם נוצר חיבור בין המדרש לפסיכולוגיה. חמישה פרקים עוסקים על בסיס מדרש רבה בדמותו של אדם הראשון, ביחסי איש ואשה, בביתו של אברהם אבינו, ביחסי יעקב ועשו ובדמותו של יוסף, והשישי מסכם את הגישה המיוחדת הזו המחברת בין קודש לחול - בין עומק פשוטו של מקרא לבין תורת הפסיכולוגיה המודרנית. כך למשל מתחבט המחבר מה היו יחסיו של אברהם עם בנו ישמעאל לאחר שהאחרון גורש מביתו, ומה כוונת חז"ל באומרם שישמעאל חזר בתשובה. ד"ר סולברג מסביר על פי תורת אדלר מה מעמדו הפסיכולוגי של ילד בתוך בני משפחתו ובמיוחד של בכור מול אחיו הקטן, ולפי זה החזרה בתשובה של ישמעאל היא קבלתו את העובדה שאינו יכול לשאת בתואר בכור בניו של אברהם, ושתואר זה נשאר בידי יצחק. למעשה בחלק מן הפרשיות דווקא ההיבט הפסיכולוגי נותן לדרש קיום ריאלי, בניגוד למה שניתן היה לצפות שהוא יחזק את הפשט...

רבי שם טוב גפן. פרקי-חיים, איגרות ומאמרים. מהדיר: ידידיה ונגרובר. מטולה, נזר דוד, תשע"ו. 389 עמ' (shemtov.geffen@gmail.com)

הרב קלמן שם טוב גפן היה דמות טראגית. הוא עלה לארץ מרוסיה עם משפחתו בשנת תרס"ו כשהוא מלא וגדוש בתורה וחוכמה, התגורר מספר שנים ביפו בסמיכות לרב קוק שעלה ארצה כמה שנים לפניו והיה צעיר ממנו בכמה שנים, והפך להיות מעין תלמיד-חבר שלו, כאשר הערכה הדדית גדולה מאוד הייתה קיימת ביניהם. הוא כתב הרבה והדפיס מעט, לימד והירצה במקומות רבים - אך לא זכה לתלמידים קרובים, יצר קשרים הדוקים עם חכמי וסופרי זמנו - אך לא השיג מישרה קבועה וכמעט רעב ללחם. רש"ט עסק בחריצות בחינוך ובהוראה בכל הרמות, אך מסיבות שונות לא החזיק מעמד בדרך-כלל במקום אחד יותר משנה-שנתיים. הגיגיו הפילוסופיים העמוקים עוררו התעניינות - אך לא הובנו לאשורם גם ע"י מקורביו ומכבדיו. הוא סייע לרב קוק בהקמת הישיבה הקטנה שלו ביפו ובהכנת תוכנית הלימודים המיוחדת שלה, שכללה הרבה תורה שבכתב ושבעל פה, מעט חוכמת הסוד, ותוספת של לימודים כלליים ולימודי מלאכה ועוד, אך ישיבה זו נסגרה אחרי שנים מעטות עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, ולא הוקמה מחדש. הכל תלוי במזל, ולרש"ט גפן כנראה לא היה מזל. הוא נפטר אחרי מחלה קשה בשנת תרפ"ז ונקבר בירושלים, ועל מצבתו דרש הרב קוק לחקוק לא פחות מאשר 'פאר חכמי ישראל!' במשך השנים נדפסו כמה קבצים וספר אחד מתורותיו והגותו, אך דמותו כמעט נשכחה לחלוטין. ועתה בא הרב ונגרובר, מרבני מטולה,

שהתבקש לאסוף מעט חומר עליו - ומצא רכוש גדול, ואחרי השקעה רבה וחיפוש ודקדוק הוציא לאור ספר מלא וגדוש ובו תולדותיו, שיטתו, איגרותיו, מאמריו, ועוד נספחים ומפתחות ותמונות ומקורות וציורים, עבודה שלמה וראויה לכל שבת.

אם לעת כזאת. השתקפויות מקראיות במגילת אסתר. הרב דוד סילבר. בשיתוף עם בן-ציון עובדיה. ירושלים, מגיד, תשע"ז. 219 עמ'. (02-6330530)

זהו תרגום ועיבוד מאנגלית של ספר שכתב הרב סילבר, מחנך ואיש תנ"ך מארה"ב, ובו מתבארת המגילה תוך ניתוח הקשרים ההדוקים בינה למקורות רבים אחרים במקרא. דווקא המגילה המיוחדת הזו, שאין בה שם ה' ואין בה איזכור של תורה ומצוות וכולה מתרחשת בחו"ל בעולם זר ומנוכר - מחוברת, כך מוכיח המחבר לאורך כל הספר, לרבים מארועי התנ"ך, בפשט ובדרש. המחבר משווה ומנגיד בין מעשה הנחש ואדם וחווה - למאבק האישי בין מרדכי להמן, כאשר בולט שאצל שניהם, הנחש והמן, ההתחלה הייתה ניסיון להידמות לאלוהים - והסוף היה נפילה טוטאלית: כאן 'על גחונך תלך' וכאן 'כי נפול תיפול לפניו'. בהמשך מונגדות המילים 'לא תוכל לו' שאמרו אוהביו-חכמיו של המן עם דברי 'האישי', שרו של עשו, שלא היה יכול ליעקב; זה נגע בכך ירכו - ביוצאי ירכו, וזה רוצה לפגוע ב'זרע היהודים', ועיי"ש שהאריך.

אור האבות. פרקי האבות ברוח החסידות. משה רט ואליהו טייב, עם איורים מאת אלישע כץ. קרית גת, אלומות, תשע"ח. 208 עמ'. (08-6670100)

חויית לימוד בפרקי אבות עם פירושים של גדולי החסידות והרב חיד"א ועוד המלווה באיורים שכולם תוכן, בעריכה המוקפדת של שני מומחים בעלי ניסיון בתחום הנגשת תורת החסידות לעם ולנוער - הרבנים רט וטייב. על משנה יא בפרק ה שעוסקת בגנות הכעס מצרפים המחברים את רבי נחמן שטוען שכעס נובע מחסרון אמונה, שבעטיו רואה הכועס כל פגיעה אמיתית או מדומה בו כפגיעה אישית שאין לה מחילה. לדבריהם ההיפך ממידת הכעס היא השלווה ששורה על האדם המאמין-באמת שהכל בידי שמים ושהכל לטובה... המשנה האחרונה של הפרק השישי כותבת שכל מה שברא הקב"ה בעולם לא ברא אלא לכבודו, והעורכים מוסיפים שמכאן למד הבעש"ט שעל היהודי ללמוד לקבל 'הוראות' בעבודת ה' מכל מה שהוא רואה ושומע במהלך היום. והם הולכים צעד נוסף: מכאן שיש גם לנצל את כל ענייני הבריאה וההתפתחות הטכנולוגית לענייני תורה ומצוות והגדלת כבוד ה'.

לא עוצמים עיניים. רוחניות ומדיטציה יהודית ככלי להתמודדות עם אתגרי עידן האינטרנט. ד"ר נפתלי פיש. ירושלים, דברי שיר, תשע"ז. 126 עמ'. (077-3220338)

האינטרנט מהווה לא רק בעיה של צניעות. הוא פוגע גם ביכולת הריכוז, גורם לחוסר איוון פנימי, ומרחיק את האדם מעצמו. המחבר, פסיכולוג בכיר, מציע שיטה למניעה ולטיפול בבעיות האינטרנט ושמה 'נחת רוח', הכוללת ביצוע מדיטציות המבוססות על תורת החסידות במשך עשר דקות בכל יום, כאשר בשעת הצורך יש להוסיף גם טיפול פסיכולוגי והיפנוזה

ועוד. חוכמת הפסיכולוגיה המודרנית היא כלי טיפול נפלא בידיים מקצועיות, והפן היהודי של שיטת 'נחת רוח', שעיקרו מבוסס על מקורות חסידיים, מודגש על רקע הגישה הטיפולית הפסיכולוגית הקלאסית. הספר כולל תיאורי מקרים, בעיקר של הצלחות בטיפול, וניתוחם 'על ספת הפסיכולוג'. המסקנה היא שעידן האינטרנט כולל בתוכו נוסף לאתגרים גדולים שלא היו פעם גם אפשרויות בלתי מוגבלות לשיפור החיים והידע והכוחות, ויש לאחוז בזה ולהתגונן מפני זה באופן מושכל ונכון כדי להרוויח מכל העולמות.

מפקודיך אתבונן. מאמרים. הרב יהושע בן-מאיר. אפרת, המכון להלכה ומחקר שע"י ישיבת 'שבות ישראל', תשע"ח. 460 עמ'. (rybenmeir@gmail.com)

הרב בן מאיר הוא ת"ח מופלג ורב פעלים. בעברו שירות בן שנים רבות כרב צבאי בכיר, שימוש כר"מ בכמה ישיבות וכראש הישיבה באפרת, וכמרצה ומלמד במסגרות שונות. גם מ'תורה שבכתב' לא מנע את ידו, וכמה וכמה קונטרסים ומאמרי הלכה חשובים ומעוררי עניין יצאו כבר מתחת ידו. ספר זה כולל כעשרים ממאמריו ההלכתיים בענייני צבא, שבת ומועד, קיום מצוות וענייני יחסין ועוד, בהם הוא מראה את כוחו הגדול בהלכה ובהסבר ואת מקוריותו המיוחדת. מאמר ישר שלו על התוקף ההלכתי המחייב של הוראות הבטיחות הצה"ליות, בעיקר אלו העוסקות בשימוש וטיפול בנשק, עשה רעש גדול בזמנו, וכן מאמרו בעניין פינוי חללים בשבת וחג בתקופת מלחמת יום הכיפורים, שבסיומו דיון מרגש עם מורו ורבו הגרש"ז אורבך זצ"ל. מאמר אחר דן בשאלה שהרעשה בזמנו את עולם ההלכה וגם את עולם המשפט - שאלת הבעלות על ביציות מופרות, בירורים בעניין 'קל וחומר' בספרות ההלכה ועוד. ידעתי גם ידעתי שבמגירותיו וגם בקולמוסו של הרב בן מאיר עוד בירורי הלכה רבים, ואל נא ימנע טוב מבעליו...

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין פרק שלישי. מהדורה, פירוש, ועיון משווה במקבילות. מרדכי סבתו. ירושלים, מוסד ביאליק, תשע"ח. שני כרכים. (02-6783554)

התלמוד הבבלי נחתם ע"י תלמידי רבינא ורב אשי לפני כאלף וחמש מאות שנה, ועוד תוקן ושופר בבבל במשך מאות שנים בתקופת הסבוראים ובראשית תקופת הגאונים. תלמידי החכמים המשיכו ללמוד וללמד אותו עוד כמה מאות שנים בעל-פה ועל פי כתבי היד שהיו מצויים אצלם, עד שהוא נדפס כמה פעמים בראשית תקופת הדפוס לפני כחמש מאות שנה, ומאז - למרות שינויי נוסחאות רבים בין הדפוסים - אפשר לומר שבאופן כללי ויחסי נוסחו כמעט אחיד. חכמי האקדמיה עוסקים רבות בהתהוותו של התלמוד ובגלגולי נוסחיו, עיסוק שהוא מצומצם-יחסית בהיקפו אצל לומדי בית המדרש. האמת היא שעושר רב שמור למדקדקי האמת בנוסחאות השונות, ובעזרתן ניתן ליישר מעקשות וליישב תמיהות ולברר שיטות ולהעמיד את אמיתת הסוגיא על תילה. אך מצד שני - הלימוד הישיבתי עוסק בעיקר בתוכו, בסברות, במסקנות ובשיטות הראשונים והאחרונים בהבנת הסוגיא, והעיסוק בשינויי הגירסא ובשלבי התהוות הנוסח שלפנינו מהווה בצדק עניין צדדי זניח אצל הלמדן המצוי. הרב ד"ר מרדכי סבתו תושב בית אל, תלמיד ואברך בישיבת הר עציון בזמנו ובהמשך סטודנט

ומרצה לתלמוד באוניברסיטה העברית, בן למשפחת למדנים ידועה, אוחז מזה וגם מזה. לפני שנים החל לנבור בצפונותיו של כת"י תימני עתיק על מסכת סנהדרין בעל גירסאות ייחודיות, ואף פרסם ספר עליו ועל החידושים הנובעים ממנו, ועתה פנה לחשוף בעזרתו את צפונותיו של פרק אחד במסכת סנהדרין. על פני כמעט אלף עמודי הספר הוא אינו משאיר שורה בגמרא שאינו מדקדק בגירסאותיה ומנסה לרדת לקצה סוף דעתה ודעתם של האמוראים שאמרוה וכתבוה, תוך שימוש בכל חילופי הנוסח והפירושים, ועם הכרעה למדנית-מחקרית לגבי הגירסא ה'נכונה'. גם תוכן הסוגיות בורר על ידו עד תומו בעזרת כתבי הגאונים והראשונים וגדולי האחרונים ומפרשי המשנה והתוספתא והתלמודים, לא נשאר דבר גדול ודבר קטן שלא נגע בו המחבר. ההיקף עצום, והוא בולט במפתח המקורות שבסוף הכרך השני. ד"ר סבתו ממעט יחסית בעיסוק בשאלות התהוות הטקסט התלמודי ועריכת הסוגיות, שאלות החביבות בדרך כלל בעיני חוקרי התלמוד, ומעלה בעניין זה רק חלקי דברים, וברור שאין זה עיקר עיסוקו. כך למשל הוא מעיר מן הצד על סדר הפרקים במסכת, ומציין לכך שהפרק השני של סנהדרין, פרק 'כהן גדול', הוא מעין נספח לפרק הראשון שבו הוזכרו גם דיני עדותו של הכהן הגדול, אולם ההמשך הישיר של הפרק הראשון הוא הפרק השלישי - פרק 'זה בורר'. אמנם הוא מעיר (עמ' 29 הע' 61) שאחד מחכמי אשכנז בסוף תקופת הראשונים, בהערה שנכנסה לתוך ספר 'לקט יושר' לתלמיד המהר"א בעל 'תרומת הדשן', כתב שמנהגם לראות את פרק 'זה בורר' כפרק השני של מסכת סנהדרין ופרק 'כהן גדול' נמצא בהמשך המסכת; המחבר מביא עוד מקורות לחילוף זה, אך מכריע למסקנה שזהו שינוי, והמקור מתאים למקובל - פרק 'כהן גדול' הוא השני במסכת ו'זה בורר' השלישי. ד"ר סבתו מתכוון לכתוב חיבורים דומים גם על שאר פרקי מסכת סנהדרין, ותועלת גדולה תהיה בהם לרוצים לגלות את הנוסח שכנראה הוא המקורי, ולהעמיק בלי משוא פנים בפשט הסוגיא.

בית הלל - שושנת העמקים. קובץ תורני לענייני הלכה ומנהג ותורת בני הישיבות. עורך: הרב יגאל עזרא. ביקורת: הרב ישראל מאיר יונה. שנה יג גליון נב (ד), שבת תשע"ט. ירושלים, תשע"ט. קכח עמ'. (02-5323569)

אחרי הפסקה ממושכת זכינו להמשך הופעת הגיליונות המשובחים של 'בית הלל', ולאן מילתא זוטרתא היא. החוברות המלאות והגדושות האלו זכו לבסס להן מקום של כבוד בבתי המדרש ועל שולחנם של תלמידי חכמים מכל החוגים, בצדק רב. עתה יצאו שני גיליונות כאחד, גיליונות טבת ושבת, מלאים חידושי תורה והלכה מאת גדולי ישראל ותלמידי חכמים מהשורה הראשונה, וגם למדנים צעירים ואף בני ישיבות, והדברים מאירים ושמיחים. בגיליון שבת נמצאים כמה פנינים יקרות, ובהם: מעין סיכום פגישה של החיד"א עם ר' יצחק פורמיגיני מרבני טריאסט שבאיטליה בחודש שבת שנת תקל"ט בכתב ידו של החיד"א, הכולל שישה נושאים הלכתיים ותנ"כיים, מבוארים ומוערים, שבהם דנו שני גדולים אלו; סדרת פסקים קצרים חדשים של מרן הרב עובדיה זצ"ל; הערות על המשנה מאת הראי"ל שטיינמן זצ"ל; שני פרקים בהלכות תפילה ובית הכנסת מתוך קונטרס בנושא של הרב שריה דבליצקי זצ"ל; הרב י"מ יונה דן בהבדלי הלשון וההלכה ברשימת קרבנות המוסף שבפרשת פינחס; מדור

שלם עוסק בענייני תרומת והשתלת כבד, בחשיבות העניין ובשאלות הלכתיות הנובעות ממנו, כמו האם יש מצוה לתרום כליה לחולה שאינו מקפיד על נטילת תרופותיו ולכן מצבו מידרדר; ומדור ארוך של תגובות, הארות והערות. ייש"כ של הרב עזרא שהחיה מחדש את כתב העת התורני הנפלא הזה 'בית הלל', שיזכה לתועלת הרבים להמשיך בעבודת הקודש שלו תמידים כסדרם.

מדרך עץ החיים. קובץ מאמרים של רבני ותלמידי ישיבת 'דרך חיים'. קובץ שישי - סוכה וג'יטין. שעלבים, תשע"ט. 244 עמ'. (yderechaim@gmail.com)

ישיבת 'דרך חיים', המהווה חלק מקרית החינוך שעלבים, היא בהגדרתה 'ישיבת קטנה לאומית', דהיינו עם סגנון ותוכנית לימודים של 'ישיבה קטנה' שכולה תורה, באופן שמתאים לבני נוער חרד"ליים שתורתם כוללת גם קשר ישיר והדוק עם ארץ ישראל ועם ישראל. הצל נאה, הפירות מתוקים, ופירי-הפירות הם הפרסומים התורניים הפנימיים והחיצוניים שיוצאים לאור תמידים כסדרם - חוברת שבועית פנימית עם חידושי תורה והלכה ועניינים בפרשה וגם דיונים בענייני הישיבה, וקבצים תורניים תקופתיים בהם מאמרי עיון ופסיקה מאת רבני הישיבה ותלמידיה. בחוברת זו לאחר דברי נשיא הישיבה רבנו ר' יעקב אריאל שליט"א, ואחיינו ראש הישיבה הרב מתניה אריאל, מוצגים לקט מקורות בעניין העיסוק האינטנסיבי בתורה בגיל הנערו, וט"ו מאמרי עיון למדניים על מסכות סוכה וג'יטין שנלמדו ב'דרך חיים' בשנה שעברה, ועוד ארבעה מאמרים הלכתיים בענייני ברכות ותפילה ושני מאמרים העוסקים במקרא - על חטא המעפילים ועל נבואות ישעיהו. דבר נאה ומתקבל.

הגיון לבב. עיונים והערות בפרשת השבוע. מהדורה שניה. מאת הרב נתן שמעון בר-חיים. ירושלים, תשע"ח. שני כרכים. (02-6419525)

הרב בר חיים שימש במשך שנים רבות כראש בית המדרש של 'מכון לב' - המכון הגבוה לטכנולוגיה בירושלים, והעמיד תלמידים הרבה. עיקר עיסוקו היה בש"ס ופוסקים, אבל הקרובים אליו ידעו שבכל פרשה הוא חידש ומחדש הערות ומערכות למדניות ופרשניות ודרשניות. בעזרת תלמידו הרב קלמן פדר הוא ערך בשנת תשע"ה את הדברים והדפיסם, וכל המהדורה אזלה במהרה. הרב והתלמיד שינסו את מותניהם והדפיסו מהדורה חדשה עם השלמות ותיקונים רבים, ועוד נוסף בכל פרשה המדור 'עין מדרש' - עיון בדברי הפרשה מנקודת המבט של מדרשי חז"ל, והדברים יפים ומאירים. דוגמא קטנה אחת: המדרש בסוף פרשת פקודי מתאר את ליצני הדור שהיו חושדים בינם לבין עצמם במשה שהעשיר מכך שנטל מנדבת המשכן. שואל המחבר, וכי לא יכלו למצוא חשד אחרי יותר סביר? הרי משה מעיד על עצמו 'לא חמור אחד מהם נשאתי', ומסתמא ההתרחקות של משה מממון אחרים הייתה ידועה לכולם! והוא משיב: ליצני הדור רצו לפגוע במשה דווקא בנקודה שבה הוא היה נקי לגמרי, שהרי כך דרכם של הליצנים בכל הדורות לנסות להפוך את המציאות, לעשות מאור חושך ומחשוב טפל...

אור שבעת הימים. הזמנה להתבוננות בשבע ברכות הנישואים. יועד כהן, ירושלים, דברי שיר, תשע"ח. 96 עמ'. (pamon.rimon@gmail.com)

הרב יועד כהן כבר חיבר ספר עב-כרס על פרקי אבות בשם 'לאבותינו ולנו', ועתה יצא לאור ספרו דק ועדין פרי ידיו העוסק בענייני בניית בית יהודי, על פי העיון וההתבוננות בנוסח ובמשמעות שבע ברכות הנישואין הנאמרות בסעודות שבעת הימים הראשונים של כל בית יהודי. מול התפרקות המשפחה בעולם הגדול, תופעה שניצניה נראים כבר גם בארצנו, מחזק הרב כהן את המשפחה היהודית בעזרת עומק כוונתן של הברכות האלו. כך ברכת היין מוציאה את הסוד הפנימי של החתן והכלה כחלק מתהליך הבניין הזוגי שלהם; ברכת 'שהכל ברא לכבודו' מדגישה את המכובדות והחשיבות של בניין הבית היהודי; ברכת 'יוצר האדם' מגלה לאדם את חשיבות תפקידו בעולם, וכן הלאה. העיצוב המיוחד, והמקורות לעיון והרחבה בסוף הספרו, עושים את הלימוד בספר זה נעים ושימושי.

נפש החיים. מאת רבי חיים מוואלוז'ין. עם 'מעין חיים', תיקונים ביאורים והערות, מראי מקומות והשוואות לכתבי גדולי הדורות. חיים מרקוביץ. מעלה אדומים, שם, תשע"ט. 44 + תקפד עמ'. (hm.kashrut@gmail.com)

ספר 'נפש החיים' הוא מורה הדרך התורני-חינוכי העיקרי של עולם הישיבות. ידוע שהוא נכתב בין השאר כתגובה מחשבתית ואמונית לכתבי גדולי החסידות, שהחלו להתפרסם באותו דור. למרות שר"ח מוולוז'ין היה תלמידו המובהק והקרוב ביותר של הגר"א הוא לא הצטרף אליו בלחימה החזיתית נגד החסידות, ואף קיבל לישיבת וולוז'ין תלמידים מבתים חסידיים. דרכו הייתה התמודדות אמונית וחינוכית לחיזוק העקרונות הישנים של בית המדרש, ביניהם הכפיפות המלאה לשו"ע גם על חשבון ההתלהבות בקיום המצוות, והעמדת ערך לימוד התורה כערך המרכזי של היהדות בכלל ובני התורה בפרט, והדברים באים לידי ביטוי בספרו נפש החיים עם דיונים וביאורים בנושאי התפילה, כוונת המצוות, יראת שמים ועוד. אולם מחדש לנו הרב מרקוביץ שר"ח מוולוז'ין התייחס בספרו באופן שיטתי במרומז לדברי גדולי החסידות (רק במקום אחד הוא משווה בפירוש את דבריו לספר חסידים: 'ולא כמו שראיתי בספר כתוב' וכו') [שער ד פרק כח, והעורך מגלה לנו שהכוונה לספר 'יושר דברי אמת' מאת האדמו"ר רבי משולם פייבוש הלר מזובריז, תלמידו של רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב]. העורך מבאר ומציין בשיטתיות את מקורותיו של הספר ומשווה את דבריו לדברי גדולה האמונה היהודית (מהר"ל, של"ה ועוד) וכתבי גדולי החסידות, וכן מוסיף התייחסויות המצויות בכתבי הראי"ה קוק זצ"ל לעניינים הנידונים בנפש החיים. לכל שאר נספח עם ציטוטי הספרים הנידונים וביאורים נוספים, ובסופו מפתח מפורט, עבודה למופת.

מבחר כתבים. משה ריינס. עורך: אליעזר יהודה בראדט. רמת בית שמש, תשע"ח. לג+640 עמ'. (eliezerbrodt@gmail.com)

לרבי יצחק יעקב ריינס זצ"ל, מגאוני ליטא, ראש ישיבת לידא ומייסד המזרחי, היה בן

מוכשר במיוחד, שכבר מגיל ט"ז התחיל לפרסם דברי תורה וחכמה בכתבי העת של זמנו, ונפטר בפתאומיות בגיל כ"א. ר' משה ריינס הוכר ע"י רבני וחכמי זמנו כתופעה בלתי מצויה, ופטריתו הכתה בהלם לא רק את אביו ובני משפחתו אלא גם רבים אחרים. החוקר התורני הרב בראדט פגש את שמו פעם אחר פעם במחקריו על ספרים וסופרים וקהילות מזרח אירופה בסוף המאה ה"ט, ובשלב מסוים החל לקבץ את כתביו, בהניחו שהמדובר בחוברת דקה שתצא לאור לזכרו. אולם התוצאה היא ספר עב כרס בן שבע מאות עמודים, הכולל את מאמריו שנדפסו וכן עשרות מכתבים שלו ואליו מאת גדולי ישראל בדורו וגדולי הסופרים והחוקרים של ימיו שנמצאו בגנזכים שונים, חומר רב שיש לו ערך בלתי רגיל מהבחינה ההיסטורית ולפעמים אפילו האקטואלית, רובו עוסק בשילוב שבין תורה ודרך ארץ, רבנות והשכלה ועוד. ר' משה היה איש של תורה ומקפיד בקלה כחמורה, ואף התנגד למשל בכל מאודו להכנסת לימודי חול לשיבת וולוז'ין, שאלה שעמדה לדיון בימיו. מצד שני היה בקשר הדוק עם חוקרים ומשכילים שרחקו מהתורה, והביע לפעמים דעות שלא תאמו את המקובל בין למדני דורו. מי יודע להיכן הייתה מתפתחת דמות פלאים זו, אלמלא נפטר על פני הוריו במגפת טיפוס בגיל כה צעיר. העורך מוסיף מבוא מרתק על האיש ועל החומר הרב שבספר ועל עריכת הספר, כשהוא מראה בקיאות מיוחדת בכל מה שנכתב על תקופה זו בקודש ובחול, והתוצאה יוצאת מהכלל.

אל הכוזרי. הרפתקאות ספרית רימונים 3. יקתה רוזן. מרכז שפירא, המכון התורני אור עציון, תשע"ח. 141 עמ'. (08-8502822)

הספרייה הציבורית בכפר רימונים עושה זאת שוב - מגלגלת את הילדים אורי ויעל, את פרופ' עילם והצייר הצרפתי פייר, לקורדובה של המאה ה"ב, שם הם פוגשים את רבי יהודה הלוי, ומתגלגלים עמו במהלך כתיבת שיריו, יושבים לידו בעת כתיבת ספר הכוזרי, ומלווים אותו במעלות ובמורדות של חיי היהודים בספרד של ימי 'תור הזהב', חיים שלא תמיד היו 'מוזהבים' כל כך, ובניסיון עלייתו לארץ ישראל שכנראה הצליח - אורי ויעל ראו במו עיניהם את הפרש הערבי המתנפל עליו... אחרי הסיפורים על הרב שאול ישראלי והרב יוסף קאפח בספרים הקודמים בסדרה, הקפיצה בזמן לימי ריה"ל קצת יותר מסובכת, אבל עם מכונת כנפי הנשרים שבמרתף הספרייה, המשנה את הזמנים ומגלגלת את האנשים בין התקופות, הכל אפשרי. יפה הדגיש הרב רוזן המוכשר שהסיפור לא תם, עוד דמויות רבות מחכות להמחשה והנפשה בסדרה יפה ומועילה זו.

AJS על התלמוד. הרב אברהם סילברשטיין. נתניה, תשע"ז. שני כרכים. (0523-976310)

הרב אברהם יעקב סילברשטיין הוא ת"ח שגזעו ניצב בישיבות הגדולות בארה"ב ומקומו עתה בנתניה. הוא חיבר כבר כמה ספרים על פרשות השבוע ועוד, שזכו לביקורת חיובית של כמה מגדולי ישראל. ספר זה, שיש בו צד עברי ותרגום הדברים בצד האנגלי, כולל עשרות בירורי אגדה מרחבי התלמוד מסודרים לפני נושאים, כאשר לכל שאלה מובאות כמה תשובות צרות, ממוספרות ומוסברות עם מקורותיהן. כך למשל בערך 'עין הרע' הוא מלקט עשר סוגיות

העוסקות בעניינה, אח"כ שואל איך 'עין הרע' פועלת בפועל, ומשיב על כך שמונה תשובות, שבסופן 'שורה תחתונה': דברי ריב"ז בפרקי אבות לתלמידיו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם, ותשובת רבי אליעזר הגדול: 'עין רעה'... בסוף הכרך השני נמצאת רשימת חידות, אגדות ואמרות תמוהות שנמצאות בתלמוד, כמו למשל הגמ' בסנהדרין צח, ב שבה התלמידים מבטיחים לרבי יוסי בן קיסמא שלא יבקשו ממנו אות על דבריו על זמן ביאת המשיח, ואחרי שהוא משיב הם מבקשים בכל זאת אות. שואל המחבר: איך יתכן שהתלמידים שיקרו לרשב, ומדוע נעתר לבקשתם למרות השקפה? והוא מביא לכך שמונה תירוצים, ובהם שהכל היה ניסיון מוצלח של רבי יוסי לראות עד כמה תלמידיו אכן משתוקקים לביאת המשיח...

עוז וענווה. הגותו של הרב יוסף דוב סולוביצ'יק. ראובן ציגלר. ירושלים, מגיד, תשע"ח. כד+579 עמ'. (02-6330530)

בשנת תשע"ב יצא לאור באנגלית ע"י הרב ראובן ציגלר, בן הדור האחרון של התלמידים שעוד הספיק לשמוע שיעורי תורה אצל הגרי"ד זצ"ל, ספר שבו הקיף והבהיר את תורתו ההגותית של רבו (עם נגיעות קלות פה ושם גם בגישתו הלמדנית-הלכתית). מקורותיו הם דברים שבעל פה וספריו ומאמריו של הגרי"ד, ועוד הרבה כתבים שעדיין לא נודעו בציבור, שהגיעו אליו כאחד מראשי הארכיון של כתבי הרב סולוביצ'יק. הספר זכה להסכמה חמה של מורנו הרב ליכטנשטיין זצ"ל חתנא דבי נשיאה, שבה שיבח את הגישה האוביקטיבית והישירה של העורך, שמציג לפני הקורא אך ורק את תורת רבו מבלי לערב בה את תורתו שלו... כעת הספר הזה יוצא לאור בתרגום עברי, והוא כולל התייחסות לכל חלקי הגותו של 'הרב' - רגש מחשבה ומעשה, ענווה שכלית וענווה דתית, השכל והחוויה בלימוד התורה, איש הדעת מול איש האמונה, סוגים שונים של קהילה דתית, מעשה ואמונה, חיי המשפחה היהודיים, תפילה, תשובה, ייסורים, השואה והקמת המדינה, הזהות היהודית והגורל היהודי, ההלכה ואיש ההלכה, החיפוש אחר אלוקים והדבקות בו, וכל זה רק על קצה המזלג. החלק הראשון של הספר מכניס את הקורא לעולמו המחשבתי של 'הרב', ובסוף הספר נמצאים ביבליוגרפיה ומפתחות מפורטים. הרב ציגלר, המשמש בין השאר כאחד מראשי הוצאת קורן ומאידך הוא ממייסדי בית המדרש הווירטואלי של ישיבת הר עציון, פורס בספר זה בתמצות ובהירות את תורתו של הרב סולוביצ'יק על רקע הצמתים הרוחניים הרבים שעבר בחייו - עולם ישיבות ליטא, אוניברסיטאות גרמניה בגדולתן, התבססות האורתודוקסיה המודרנית בארה"ב, הקמת מדינת ישראל, קשיי שמירת הזהות היהודית בנכר ועוד, והדברים מאירים ובהירים, אקטואליים ומעוררי מחשבה.

שו"ת חסד ואמת נפגשו. כבוד המת - הלכות ומנהגים. מאת הרב יעקב רוז'ה. עריכה: הרב מאיר אליהו אקער. מהדורה שניה. ירושלים, תשע"ט. ריג עמ'. (053-3188061)

הרב רוז'ה שליט"א, חבר מועצת הרבנות הראשית, יו"ר ועד ארגון רבני זק"א ורב חברה קדישא תל אביב, הוא המומחה הגדול ביותר כיום לענייני קבורה, אבלות, זיהוי חללים וכו'.

מומחיותו באה לידי ביטוי גם בימים שבשיגרה, שהרי מלאך המות עדיין עושה את תפקידו דבר יום ביומו עד שיבולע המות לנצח, אך הוא נודע בעיקר בימים של פיגועים או אסונות המוניים וכד', ה' ישמור, שאז הוא הופך להיות 'ראש המדברים' ועוד יותר מזה ראש הפועלים והמטפלים והמתווכים והדואגים שהטיפול בנפטרים או בחלקי גופם יעשה על פי ההלכה ובכבוד הראוי. הוא נאמנם של גדולי ישראל מכל הגוונים מחד - ושל ראשי מערכת הבריאות והמשטרה והמכון לרפואה משפטית מאידך. אלפי פסקי הלכה מנומקים בנושאים אלו יצאו מפיו ומידיו של הרב רוז'ה במהלך השנים, רבים מהם התפרסמו בפרסומים פנימיים של זק"א, ואחרים בבמות שונות, ומהם נלקטו הפסקים בספר זה. הספר 'חסד ואמת נפגשו' מסודר באופן נוח ושיטתי: עשרה פרקים, מהלכות אנינות דרך הלכות כבוד המת, טהרת המת, לווייה, קבורה, אבלות, ניהום אבליים, עלייה לקבר, אבלות בימי המועד ועד פרק שכולל 'שונות' - ובו ענייני כהן בבית קברות ובקברות צדיקים, טומאת כהן לקרוב שגופו אינו שלם, האם יש חובה להודיע לקרובים על פטירת קרובם (הרב המחבר פוסק כרוב הפוסקים שאין כלל צורך להודיע לבנות הנפטר על מות אביהם, מפני שהן אינן אומרות קדיש, ואפילו ראוי להימנע מכך משום 'מוציא דיבה הוא כסיל'; האמנם כך המנהג? מסופקני), נעילת נעליים של מת ('מאן דלא קפיד לא קפדינן עימיה'), ועוד. הספר כולל למעשה עשרות בירורים הלכתיים עם מסקנות שאינן מסודרים כשאלה ותשובה, ולכן התוספת 'שו"ת' בראש שם הספר נראית לכאורה מיותרת.

מקרא העדה. חידושים וביאורים על סדר פרשיות התורה. חלק ג - שמות עד יתרו. אליהו גרינציגי. עורך: יעקב גרינציגי. ירושלים, תשע"ח. תלב עמ'. (02-5712702)

הרב אליהו גרינציגי הוא תלמיד חכם מובהק ורב תחומי, בעל בקיאות יוצאת מן הכלל בספרי ראשונים ואחרונים, פרשנים על הש"ס והתנ"ך, שו"תים וספרים פסיקה ועוד. כוחו הגדול שימש במשך שנים רבות להעשרת מפעלים תורניים ספרותיים חשובים כ'אוצר מפרשי התלמוד', אנציקלופדיה תלמודית ועוד אחרים, ועתה 'עושה הוא לביתו' בלקט של חידושים הלכתיים כסדר התורה, מהלכים שלמים הקשורים בקשר ישיר או עקיף עם פרשת השבוע. כך על פרשת 'בא' קיימים בספר כעשרים פרקים, ביניהם בירור דיני קרבן נוכרי, זיהוי 'רעהו' בלשון התורה ובלשון חכמים, פרטים דיני קידוש החודש, נתינת הדם על המזוזות והמשקוף, ענייני תפילין - גזלות, חציצה, עיבוד העור, פטור עוסק בתורה מתפילין ועוד ועוד, אוצר בלום.

נביאים קְדוּרִים. יהושע-שופטים-שמואל-מלכים. סיכומים, עיונים, לוחות השנים, סדר עולם. יאיר הס. קדומים, תשע"ח. 448 עמ'. (09-7928095)

שבע שנים עברו מאז הוציא לאור הרב הס את ספרו הראשון 'תורה סדורה' שהועיל לרבים, ובעיקר למורים, 'לעשות סדר' בכתובים, לבסס את הבנת סדרי הזמנים של האירועים והאישים ומתוך כך 'להתארגן' על תוכן הספר כולו, והנה הגיע תורם של הנביאים הראשונים (בהערה ארוכה מסביר המחבר מדוע הביטוי הזה כשהוא מכוון לארבעת הספרים הנ"ל מטעה, מפני שבמקורו בספר זכריה 'נביאים ראשונים' הם דוד ושמואל דווקא). הספר כולל סיכומים של

תוכן הספרים עם חלוקה מפורטת של נושאי הפרקים על פי פשטות המקראות ובשימוש מירבי בלשון הפסוקים - ולא מילתא פשיטתא היא. בספר מלכים צורפו בשעת הצורך השלמות מספר דברי הימים. וגם נוספו סיכומים וסדרי זמנים ועיונים מספרי חז"ל והמפרשים, ובעמ' 364-391 נמצאות טבלאות של לוחות השנים אם רשימת כל האירועים שאירעו לאורך התקופה בת אלף השנים מיציאת מצרים ועד תחילת ימי הבית השני. הספר מסתיים עם הבאת חלק מברייתת 'סדר עולם' עם ביאורים. מלאכה שלמה, כלי עזר ממדרגה ראשונה ללומדים והמלמדים את דברי הנביאים בקדושה ובטהרה.

תְּעִרְךָ לְפָנַי שְׁלַחן. חייו, זמנו ומפעלו של הר"מ עפשטיין בעל ערוך השולחן. הרב איתם שמעון הנקין הי"ד. עורך: אליעזר יהודה בראדט. ירושלים, מגיד, תשע"ט. 413 עמ'. (02-6330530)

בספר הזה מתקיים הפסוק 'ופחד ורחב לבבך'. מחד הלב מתכווץ מצער כאשר עולה שוב מול העיניים דמותו הנפלאה של המחבר, חד בדרא, עדי לגאון ותפארת בשדה ההלכה והמחקר התורני, שנפל עם אשתו (דמות מיוחדת בפני עצמה) בידי מרצחים בדרכי השומרון לפני שלוש וחצי שנים, ומאידיך הלב מתרחב בשמחה כאשר עוד אחד מפירות לימודו ועיונו ומחקריו יוצא לאור עולם כולל בהדרו. עשרות מאמרים חשובים וארבעה ספרים כבר פורסמו ע"י המחבר המחונן בחייו ולאחר מותו בגיל 31, וגם ספר זה כולל מאמרים שכבר פרסם על גבי ממות שונות (ביניהן 'המעין') בימי חייו, ועוד פרקים רבים שהיו מונחים בספריות במחשבו. מיד לאחר תום ימי השבעה 'פרצו' בני המשפחה למחשב הנייד אותו נשא הרב איתם לכל מקום, ומצאו בו אוצרות גנוזים, עשרות תיקיות מסודרות ובהן חומר רב בדרגות עיבוד שונות. בני המשפחה ומכרים ותלמידי חכמים ידידים נגשו אל מלאכת ה'מכה בפטיש' - להפיק מהחומר הנפלא הזה ברכה לדורות, והספר הזה, על דמותו של הגאון הגדול בעל 'ערוך השולחן', הוא אחד המשובחים בפירות האלו. המיוחד ברב איתם הי"ד היה השילוב שהיה בו של תלמיד חכם אמיתי עם חוקר והיסטוריון מעמיק ומסודר, זיכרון מדהים שגרם לו להקיף כל נושא מכל צדדיו ופרטיו והבנה עמוקה בתוכן הדברים 'מבפנים' - ולא מבחוץ ככל היסטוריון. ספר 'ערוך השולחן' על או"ח נחשב כבן זוגו של 'משנה ברורה', ואכן פרק שלם עוסק בהשוואה ביניהם, במקומות שבהם מתייחס בעל ערוה"ש למ"ב, ובדיון בשאלה כוחו של מי עדיף בהכרעת הדין - של המ"ב, שאין חולק שדבריו התקבלו בציבור בדורות האחרונים יותר מכל פוסק אחר, או שבויכוחים 'ראש בראש' ביניהם כוחו הפסיקטי של ר"מ עפשטיין עדיף. המחבר מביא את דעתו זקנו הגרי"א הנקין זצ"ל שכוח בעל ערוה"ש עדיף, ואבי המחבר, הרב יהודה הרצל הנקין שליט"א, מעורכי הספר, מוסיף בהערה שידוע לו שלפני השואה זו הייתה הדעה המקובלת, ורק אחרי השואה נפוץ מאוד והתקבל ברבים ספר משנה ברורה וכוחו גבר. הספר כולל ביוגרפיה מקיפה ומרתקת של בעל ערוך השולחן ודורו, כולל פרטי השידוך בין בתו לבין גיסו הנצי"ב, והכרעה בשאלה מי היה הראשון שהציע את השידוך הנפלא והמיוחד הזה, שממבט ראשון יכול היה להיראות מוזר - גרושה צעירה בת פחות משלושים עם דודה המבוגר ממנה בכמעט שלושים שנה... זהו ספר תורני-מחקרי משובח ממדרגה ראשונה, מצבה חיה

למחבר שהסתלק מעמנו באיבו, ונחמה פורתא להוריו שי'. ייש"כ לעורך הרב בראדט, תלמיד חכם וחוקר מעמיק בזכות עצמו, שהיה בקשר הדוק עם הרב איתם בחייו וכיבדו במותו, על עבודתו הדייקנית והמקצועית.

שררה שהיא עבדות. סוגיות ברבנות הקהילה. **חלק שני.** משה לוונטהל. קרית-ארבע חברון, המכון לרבני ישובים, תשע"ט. 576 עמ'. (02-9964722)

הרב לוונטהל מכהן כרב קהילה בשכונת גינות שומרון שבקרנ"ש, אחרי ששימש במשך שנים רב ישוב בדרום הר חברון ורב קהילה גדולה בירושלים, ומחנך במסגרות שונות. ספר ההדרכה לרבנים שכתב בשם 'שררה שהיא עבדות' הספיק כבר לצאת לאור במהדורה מורחבת ומתוקנת, ועתה יוצא לאור חלקו השני שיש בו השלמות והרחבות רבות לכרך הראשון. חמישה שערים בחלק זה של הספר, הראשון 'בין הרב לעצמו' כולל דיון בהגדרת 'אישיות רבנית' שמתאימה לתפקיד רב (וגם מי שלא...), דן בסיפוק במלאכת הרבנות, במחירים רוחניים הכרוכים בתפקיד רב קהילה ועוד. בשער 'בין הרב לקהילה' נמצא דיון מפורט בתפקיד הרב כפוסק בעידן המודרני הדיגיטלי-תקשורתי, ובתפקידו בחיזוק הרגש הדתי של בני הקהילה. שער שלם עוסק ביחסים הראויים בין הרב וחברי הקהילה לסוגיהם ולמגדריהם, ואחר בתפקידי הרב סביב למעגל השנה. בחוכמתו ובענוותנותו שיתף הרב לוונטהל רבנים ואנשי מקצוע בכתבת פרקים בספר בתחום מומחיותם: בעניין דרך הנהגת הקהילה בעקבות שיעוריה רבנית - עניין אקטואלי לצערנו, קוד אתי בעניין יחס הרב לנשים מאת כמה תלמידי חכמים העוסקים בתחום, על מדיניות פסיקה הלכתית מאת הגאון ר"ש דייכובסקי, עקרונות בייעוץ רבני-משפחתי ועוד. הספר פותח בדימוי רב קהילה לשליח ציבור, דימוי המתאים יותר לדעת המחבר מאשר הדימויים האחרים - לרועה, לאב משפחה או למנצח של תזמורת, והוא מסיים בתפילת ציבור - שנוכה לסיום קרוב של ה'אתחלתא' ולגאולה השלמה במהרה. לדעתי שני חלקי הספר המיוחד הזה מהווים ספרי חובה לרבני קהילות מכל הסוגים, וגם לאברכים המתעתדים להיכנס לעולה של רבנות בישראל.

אהבת צדק. הלכות צדקה ומעשר כספים. מהדורה חדשה ומתוקנת עם הוספות. אברהם משה אבידן (זמל). ירושלים, תשע"ט. 22+תשז עמ'. (02-6524824)

לפני יותר מעשור הוציא לאור הרב אבידן שליט"א, לשעבר סגן הרב הראשי לצה"ל וראש ישיבת שעלבים ועתה רב קהילה בירושלים ומחבר ספרים חשובים, ספר מקיף ומיוחד על הלכות צדקה ומעשר כספים, שגמרו עליו רבנן את ההלל. השילוב של למדנות ופסיקה דייקנית, שהיא דרכו התורנית של הרב המחבר כל ימיו, בא לידי ביטוי בדיוק-המושגים ובהרחבת ההסבר, בדיון בכל סעיף קטן בנושאי כלי השו"ע בהלכות הנ"ל וגם בכל תוספות ורשב"א תמוה בסוגיות המדוברות, וחשיבות הספר עלתה עוד עם ההוספות המיוחדות שבאו בו - פסקי המהרי"ל דיסקין וצ"ל בענייני צדקה מבוארים ומתוקנים ועוד. מהדורה חדשה זו זהה ברובה לקודמת, אולם נוספו בה 120 עמודים הכוללים שני פרקים חדשים חשובים - פרק

טז ובו ל"ג תשובות מקיפות בענייני צדקה מאת המחבר, ופרק יז ובו פסקי הגרי"ש אלישיב זצ"ל בעניינים אלו מלוקטים מכתביו ומכתבי תלמידיו, בתוספת הערות ומקורות וביאורים, אוצרות בלומים.

אליבא דאמת. סוגיות יסוד בהלכות ברכות. הרב יהונתן אמת. ירושלים, מוסד הרב קוק, תשע"ח. +23תקצב עמ'. (02-6526231)

הרב אמת, בוגר ישיבת שעלבים, שימש ומשמש כר"מ בישיבת שעלבים ובמוסדות שונים, ונודע בשילוב מיוחד של עיון למדני מעמיק עם הסברה נעימה וסבר פנים יפות, וכל אלו האהיבו אותו על רבותיו וחבריו ותלמידיו מאוד. כרך של 'אליבא דאמת' על סוגיית מצוות האב על הבן והבן על האב במסכת קידושין יצא לאור לפני כמה שנים, ובכרך זה של 'אליבא דאמת' על ברכות עשרים סימנים, בכל אחד כמה וכמה פרקים. כל סימן נפתח ב'פתיחה' שמבהירה את עיקרי הסוגיא ובעיותיה, הכל באופן בהיר ואלגנטי. כך בסימן האחרון על ברכת האילנות נמצאים אחרי הפתיחה היפה דיונים בשאלות אם חייבים דווקא לצאת מהעיר כפשוטו לשון הגמרא כדי לברך ברכה זו, אם אפשר לברך על אילן או ענף תלושים, אם הברכה מיועדת דווקא לימי ניסן ואם כן האם היא מצות עשה דרבנן שהזמן גרמה, אם צריך לראות בעיניו את האילנות המלבלבים או שאפשר לברך גם אם עומדים לצד העץ המלבלב בחושך, האם עיוור יכול לברך, איזה אילן מברכים עליו - סרק, מורכב, עורלה, בודד, כאשר אין כבר פרחים או שהתחיל גידולם של הפירות ועוד, וכל זה לא כליקוט מספרי הפוסקים אלא בהתבוננות עמוקה בסוגיא ומפרשיה. דברי ההקדמה של הרב אמת 'ככניסתו מהו אומר' בנויים בחן רב משברי פסוקים ואמרות חז"ל, וגם 'פתח השער' הוא מעשה אומנות של ממש. ברכות לידי הרב יהונתן, שבשעותיו הנוספות משמש כאחד מבכירי החוקרים במכון שלמה אומן, להמשך הפצת תורת אמת בכתב ובעל-פה בבריות גופא ונהורא מעליא.

ספר הסוגיא. תוכן סוגיות התלמוד. ירושלמי. הרב יצחק בר-דע. דולב, עינב הפקות, תשע"ו. שני כרכים. (02-9973696)

תקציר שיטתי של סוגיות הירושלמי, מתאים הן כמבוא לפני לימוד הסוגיא והן כחזרה אחריה. הסוגיות ממוספרות באותיות ממשנה למשנה, והמספרים לצד האות הן מספר השורה בעמוד. לכל סוגיא מוקדשות שורות ספורות, ובהן מבוא לסוגיא ותמצית התוכן. בהסכמתו כותב הר"מ מאזוז שליט"א שכמו שמסופר על השאגת אריה שיכל לסקור את הש"ס כולו בראשו בשעה אחת - כך יכול ספר זה גם להיות עזר למצוא את מקומו של כל עניין בש"ס 'בלי להשתמש במחשב, וכבר אמרו הקדמונים: הבוטח על קולמוסו (וכ"ש מחשבו) מאבד זיכרונו'...

